

The Effect of Entrepreneurship Education on Social Skills and Creativity of Preschool Children

Maryam Ansari*, Azam Kalantari**

Sirous Mahmoudi***

Abstract

The present research was conducted with the aim of investigating the effect of entrepreneurship education on the social skills and creativity of 5-6 year old preschool children. Quantitative and semi-experimental research method was conducted with experimental and control groups and using pre-test and post-test. The statistical population of the research includes all 5-6-year-old preschool students in Isfahan city, and two groups of 15 students were randomly selected from this population using available sampling. Data collection tools included Trends & Tauck's social skills questionnaire (2014) and Torrance's creative thinking test (1990). The reliability was obtained through Cronbach's alpha coefficient for social skill (0.82) and for creativity (0.83). Descriptive statistics and inferential statistics (analysis of covariance) were used to analyze the data. The findings showed that entrepreneurship training had a significant effect on social skills ($p < 0.05$, $F = 11/012$). Also, the findings showed that entrepreneurship education had a significant effect on the creativity of preschool children ($p < 0.05$, $F = 11/224$). As a result, by teaching entrepreneurship to preschool students, their social skills and creativity can be strengthened.

* Assistant Professor of Educational Science, Payame Noor University, Tehran, Iran (Corresponding Author),
m.ansary@pnu.ac.ir

** Teacher, MA. in Pre-School Education, Isfahan Azad University, Isfahan, Iran, azamkalan63@gmail.com

*** Assistant Professor of Educational Science, Payame Noor University, Tehran, Iran,
mahmoudi.s@pnu.ac.ir

Keywords: Creativity, Entrepreneurship Education, Isfahan, Preschool Children, Social Skill.

Introduction

Today, in most countries, extensive efforts are being made to teach entrepreneurship to children; in some of these countries, entrepreneurship training is compulsory and in others it is offered to children in combination with different courses; Entrepreneurship training among children in Iran has recently received attention. Entrepreneurship is the result of a process that should be started from the beginning of childhood and gradually completed in higher periods. Entrepreneurship is an acquired process, and the best time to teach various entrepreneurial skills is during primary school education and before that. Creativity is the ability to sense issues, provide solutions and various hypotheses to solve problems, test these hypotheses, revise them and finally transfer them to other people. Social skills are an important ability that students need to be successful and happy in their daily lives at school, with their peers, and with their families. Developed social skills contribute to academic success and improved learning outcomes for students. Considering the importance of the topic, this article seeks to investigate the effectiveness of entrepreneurship education on creativity and social skills of preschool students.

Materials and methods

The research method was a quantitative and semi-experimental type of pre-test and post-test with a control group. The statistical population of the research included all preschool children aged 5-6 years in Isfahan city in 1402. 30 people were selected through available sampling and randomly assigned to two groups of 15 people, test and control. In order to collect information, two questionnaires of Taki and Trend Research Institute's social skills (2014) and Torrance's creative thinking test (1990) were used. Torrance's test was used in both verbal and visual (non-verbal) forms and in two parallel forms "A" and "B". Reliability was obtained through Cronbach's alpha coefficient for social skill (0.82) and for creativity (0.83). To analyze the data obtained from the research questionnaires, two levels of descriptive and inferential statistics were used. At the level of descriptive statistics, table and chart of frequency and percentage of frequency, calculation of mean and standard deviation were used, and at the level of inferential statistics, analysis of covariance (ANCOVA) was used. The results were done by Spss23 software. The

3 Abstract

entrepreneurship training package in this research, which was implemented during 11 sessions of 60 minutes, consists of: This training is in four general parts: a. Numerical and financial concepts, b. Acquaintance with jobs, c. Creativity, thinking and problem solving d. Self-confidence, self-awareness and self-concept, and in the form of various educational activities based on play, have been formulated as the most important educational method during preschool age.

Discussion& result

Regarding the first sub-hypothesis regarding the effect of entrepreneurship education on children's social skill, it was confirmed by using analysis of covariance test with pre-test control ($p < 0.05$, $F = 11.012$) and entrepreneurship education has a significant effect on preschool children's social skill. Based on the effect coefficient (0.245), the difference between the two experimental and control groups in the scores related to the effect of entrepreneurship education on the social skills of preschool children was significant. Regarding the second hypothesis regarding the effect of entrepreneurship education on children's creativity, it was confirmed by using covariance analysis test with pre-test control ($p < 0.05$, $F = 11.224$) and entrepreneurship education showed a significant effect on preschool children's creativity. Based on the effect coefficient (0.248), the difference between the two experimental and control groups in the scores related to the effect of entrepreneurship education on the creativity of preschool children was significant.

Conclusion

According to the findings, entrepreneurship education has an effect on the social skills and creativity of preschool children. The outcomes that children gain from learning entrepreneurship include: self-development or self-confidence, leadership, responsibility and self-reliance, motivation, communication skills with others in the business context, Problem solving skills and generalization of learning. According to the findings obtained in this research, it is suggested that teachers help children to identify their 5 important goals. To increase effectiveness and create a sense of success, teachers should make sure that children's goals have the five characteristics of being specific, measurable, attainable, realistic, and timely. In the next step, actions to reach the goals should be presented by children with the help of coaches. Try to put these goals in the classroom environment so that the children do the

necessary activities to achieve them every day, and if the goals are achieved, the children will be rewarded.

Bibliography

- Atayi Zanjani Nejad, F. and R. Davoudi. (2016). The relationship between social skills and entrepreneurial skills among high school students in district, Zanjan, Iran. *International Journal of Scientific Management and Development*, 4(3): 76-79.
- Arasti, Z. Ghoddosi, S. & Bagheri, A. (2017), The Effect of entrepreneurship education by storytelling on Entrepreneurial Attitude of Primary School students, *Journal of Entrepreneurship Development*, 9(4): 593-612. Doi: 10.22059/jed.2017.61547. [in Persian]
- Ahmazadeh Ravangi, A., Mahmoudzadeh, S. & Jafari, A. (2021), Investigating the effect of creativity and thrill-seeking on the entrepreneurship of elementary school students in Tehran, *Ormazd Research Journal*, No. 57. [in Persian]
- Azami, M., Jafari, A & Karimi, N. (2012), Investigating the effect of teaching life skills on increasing, *Journal of Innovation & Creativity in Human Sciences*, 2(3), 27-43.[in Persian].
- Azizi , Z., Saffarinia, M., Alipour, A. & Zaefarian, R. (2019), The effect of Entrepreneurship's training package on creativity & self confidence in preschools, *Journal of Entrepreneurship Development*, 12(2): 261-280. Doi: 10.22059/jed.2019.283416.653042. [in Persian]
- Camacho-Miñano, M., & Del Campo, C (2017). The role of creativity in entrepreneurship: An empirical study on business undergraduates. *Education & Training*, 59(7/ 8), 672–688. <https://doi.org/10.1108/et-08-2016-0132>.
- Cheung P.P. , Andrew M.H. Siu, Ted Brown.2017. Measuring social skills of children and adolescents in a Chinese population: Preliminary evidence on the reliability and validity of the translated Chinese version of the Social Skills Improvement System-Rating Scales (SSIS-RS-C). *Research in Developmental Disabilities* 60 (2017) 187–197
- Del Prette, Z. A., & Prette, A. D. 2019. Studies on social skills and social competence in Brazil: A history in construction. In *Psychology in Brazil* (pp. 41-66). -Springer, Cham.-Green, F. (2013). Youth entrepreneurship. Background paper for the OECD Centre for Entrepreneurship, SMEs and Local Development (p.1), Paris.
- Esnaashari , N. Fooladchang, M. & Daryapour, E. (2018), Effectiveness of creativity training using Lego on self-confidence and problem solving of 4-6 year old children, *Research of cognitive and behavioral Science*, 7(2): 23-38. Doi: 10.22108/cbs.2017.86870.0. [in Persian]
- Ganji, K, Nyusha, & Hedayati, F. (2012), The effect of teaching creativity to mothers on increasing the creativity of preschool children, *Journal innovation and creativity in the humanities* 2(2): 71-93. [in Persian]
- Gresham, F. M., & Elliott, S. N. 2008. *Social Skills Rating System: Manual*. American Guidance Service.
- Edwards-Schachter, M., García-Granero, A., Sánchez-Barrioluengo, M., Quesada-Pineda, H., & Amara, N. (2015). Disentangling competences: Interrelationships on creativity, innovation and

5 Abstract

- entrepreneurship. *Thinking Skills and Creativity*, 16, 27–39. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2014.11.006>
- Hagen, K. A., Ogden, T., & Biornbek, G. (2011). Treatment outcomes and mediators of parent management training: A one-year follow-up of children with conduct problems. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 40(2), 165–178.
- Haryanto, P. S., & Mulyoto, D. R. 2016. Effectiveness of Entrepreneurship-Project Based Learning Model to Improve Creativity Using Holistic Perspective (The Four P's). *Business & Entrepreneurship Journal*, 5(2), 1-14.
- Jufri, M., & Wirawan, H. 2018. Internalizing the spirit of entrepreneurship in early.
- Kaufman, J. C. 2016. *Creativity 101*. Springer publishing company.
- Lange, T. (2012). Job satisfaction and self-employment or personality? *Small Business Economics*, 38(2), 165–177.
- Li-Na Li, Jian-Hao Huang, Sun-Yu Gao.(2022). The Relationship Between Personality Traits and Entrepreneurial Intention Among College Students: The Mediating Role of Creativity, *Front. Psychol.*, 03 February 2022, Sec. Educational Psychology <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.822206>.
- Michelacci, C., & Schivardi, F. (2017). Are They All Like Bill, Mark, and Steve? *The Education Premium for Entrepreneurs Retrieved 1*.
- Mohammadi, N. and Mistry, M. (2016), investigating the impact of educational approaches on the social skills of preschool children, *Education Quarterly*, No. 129: 135-153. [in Persian]
- Potters O T.A., Tessa J.P. van Schijndel, Suzanne Jak, Joke Voogt.2023. Two decades of research on children's creativity development during primary education in relation to task characteristics. *Educational Research Review* 39 (2023) 100532.
- Ostmeyer, K., & Scarpa, A. (2012). Examining school-based social skills program needs and barriers for students with high-functioning autism spectrum disorders using participatory action research. *Psychology in the Schools*, 49, 932–941.
- Pouramirzadani, F., & Badri, R. & Vahedi, Sh. (2023), The Effectiveness of Dialectical Storytelling Intervention on Improving the Creativity of Primary School Students, *Journal of Tafakkor & Kudak*, Volume 13,(2). P: 33-58. Doi: 10.30465/fabak.2023.7707. [in Persian]
- Pourmohseni Koluri, F; & Saboori, F; & Mowlaie, M. (2020), The Effectiveness of Creativity Skills Training on Creativity, Critical Thinking, and Social Skills in Elementary Sixth Grade Students, *Journal of Tafakkor & Kudak*, Volume 10(2), P: 23-42. Doi:10.30465/fabak.2020.4971. [in Persian]..
- Suacamram M. (2019). Developing Creativity and Entrepreneurship of Undergraduate Students through a Field Trip Overseas. *International Journal of Instruction* 12(1):591-606-
- Sabzeh, B. (2015). Designing a Model for Entrepreneurship Curriculum for Preschool Children and Its Evaluation due to the Viewpoint of Specialists in curriculum, *Entrepreneurship and Educators, Preschool & Elementary Studies*, 1(1): 140-160. doi.org/10.22054/soece.2015.2606. [in Persian]

- Shaimi Barzeki, A., Timuri, H. and Abdi, M. (2016), Analysis of the impact of social intelligence on social entrepreneurship, *Development and Transformation Management*, 20(2): 18-9.[in Persian].
- Tantawy, M., Herbert, K., McNally, J. J., Mengel, T., Piperopoulos, P., & Foord, D. (2021). Bringing creativity back to entrepreneurship education: Creative self-efficacy, creative process engagement, and entrepreneurial intentions. *Journal of Business Venturing Insights*, 15, e00239.
- Torrance, E. R. (1990). *The Torrance tests of creative thinking. Norms-technical manual*
- Yetti, E., & Azizah, S. A. (2017). Improved Creativity in Early Childhood through Entrepreneurship Education. *Advances in Social Science, Education and Humanities*
- Weng X, Thomas K.F. Chiu b, Cheung Chun Tsang. (2022). Promoting student creativity and entrepreneurship through real-world problem-based maker education. *Thinking Skills and Creativity* 45 (2022) 101046. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2022.101046>

تأثیر آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی و خلاقیت کودکان پیش دبستانی ۵ تا ۶ ساله

مریم انصاری*

اعظم کلاتری**، سیروس محمودی***

چکیده

تحقیق حاضر با هدف بررسی تأثیر آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی و خلاقیت کودکان پیش دبستانی ۵ تا ۶ ساله انجام شد. روش تحقیق کمی و بصورت نیمه آزمایشی با گروه آزمایش و کنترل و استفاده از پیش‌آزمون و پس‌آزمون انجام شد. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه دانش‌آموزان پیش دبستانی ۵ تا ۶ ساله شهر اصفهان بود که به شیوه‌ی نمونه‌گیری در دسترس، دو گروه ۱۵ نفری از دانش‌آموزان انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها شامل پرسشنامه مهارت اجتماعی تاکی و ترند (۲۰۱۴) و آزمون تفکر خلاق تورنس (۱۹۹۰) بود. پایایی از طریق ضریب آلفای کرونباخ برای مهارت اجتماعی (۰/۸۲) و برای خلاقیت (۰/۸۳) به دست آمد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش آمار توصیفی و آمار استنباطی (تحلیل کوواریانس) با نرم افزار (23) spss استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی، تأثیر معنادار (F=۱۱/۰۱۲، p<۰/۰۵) داشته است. همچنین یافته‌ها نشان داد آموزش کارآفرینی بر خلاقیت کودکان پیش دبستانی، تأثیر معنادار (F=۱۱/۲۲۴، p<۰/۰۵) داشته است. در نتیجه با آموزش کارآفرینی برای دانش‌آموزان پیش دبستانی می‌توان مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت آنها را تقویت نمود.

* استادیار گروه علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول)،
m.ansary@pnu.ac.ir

** آموزگار و کارشناس ارشد آموزش پیش دبستانی، دانشگاه آزاد اسلامی اصفهان، اصفهان، ایران،
azamkalan63@gmail.com

*** استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران،
mahmoudi.s@pnu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۱۵، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۱۷، تاریخ چاپ: ۱۴۰۴/۰۲/۲۹

کلیدواژه‌ها: آموزش کارآفرینی، اصفهان، خلاقیت، کودکان پیش دبستان، مهارت اجتماعی.

۱. مقدمه

مهارت‌های اجتماعی مجموعه رفتارهای مقبول و فرا گرفته شده هستند که فرد را قادر می‌سازد با دیگران رابطه‌ای مؤثر داشته باشد و از عکس العمل‌های نامعقول اجتماعی خودداری نماید. همکاری، مشارکت با دیگران، کمک کردن، آغازگر رابطه بودن، تقاضای کمک کردن، تعریف و تمجید از دیگران، تشکر و قدردانی، نمونه‌ای از مهارت‌های اجتماعی هستند. مهارت‌های اجتماعی در برگیرنده رفتارهایی هستند که احتمال تقویت از سوی اطرافیان را افزایش می‌دهند و موجب عملکرد شایسته کودک در جامعه می‌گردند (Delpert & Prette, 2019). مهارت‌های اجتماعی توانایی مهمی است که دانش‌آموزان برای موفقیت و شادی در زندگی روزمره خود در مدرسه، با همسالان و خانواده خود به آن نیاز دارند. مهارت‌های اجتماعی توسعه‌یافته به موفقیت تحصیلی و بهبود نتایج یادگیری برای دانش‌آموزان کمک می‌کند (Cheung et al, 2017). دانش‌آموزان دارای مهارت‌های اجتماعی می‌دانند که چگونه و چه زمانی باید از مجموعه رفتارهای اجتماعی، از جمله لحن صدا، حرکات دست، حالات صورت، وضعیت بدن، همکاری با دیگران، و واکنش مؤثر در موقعیت‌هایی که ممکن است درگیری رخ دهد، استفاده کنند (Gresham & Elliott, 2008). برعکس، دانش‌آموزانی که دارای نقص مهارت‌های اجتماعی هستند، می‌توانند عملکرد تحصیلی ضعیفی را تجربه کنند و ممکن است در بزرگسالی دچار مشکلات سازگاری اجتماعی یا چالش‌های روانی اجتماعی جدی از جمله افسردگی و اضطراب شوند (Lange, 2012). مهارت‌های اجتماعی بخش مهمی از شایستگی اجتماعی را تشکیل می‌دهند و کمبودهایی در این زمینه در بسیاری از دانش‌آموزان با نیازهای آموزشی ویژه مشخص وجود دارد (Ostmeyer et al, 2012). بدیهی است که یک معیار معتبر و قابل اعتماد از شایستگی اجتماعی و رفتار مشکل‌ساز، مؤلفه کلیدی برای ارزیابی این عوامل در محیط‌های آموزشی است. مداخلاتی که حوزه‌های مهارت مشکل‌دار را در مراحل اولیه هدف قرار می‌دهند، می‌توانند به روابط مثبت بین فردی منجر شوند و با تمرکز بر مهارت‌های جایگزین مثبت، به کاهش مشکلات رفتاری کمک کنند (Hagen et al, 2011). مهارت‌های اجتماعی مولفه‌های خودکنترلی (Self Control)، پشتکار (Perseverance)، خودکارآمدی تحصیلی (Academic self-efficacy)، مهارت رهبری (Leadership skills) و توانایی ارتباط

تأثیر آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی و خلاقیت ... (مریم انصاری و دیگران) ۹

اجتماعی (Social communication ability) را دربر می گیرد (Child Trends & Tauck Family Foundation, 2014:25).

یکی دیگر از مهم‌ترین سازه‌های روانی-شناختی که می‌تواند در نتیجه آموزش پیش دبستانی تقویت شده و تجلی یابد؛ خلاقیت است. خلاقیت عبارت است از توانایی حس کردن مسائل، ارائه راه حل‌ها و فرضیه‌های متنوع برای حل مشکلات، آزمون این فرضیه‌ها، بازنگری در آن‌ها و در نهایت انتقال آن‌ها به افراد دیگر می‌باشد (Torrance 1990, Potters et al, 2023:2). همچنین خلاقیت عبارت است از فرایندهای ذهنی که منجر به یافتن راه حل‌ها، ایده‌ها، مفهوم سازی، شکل‌های هنری، تئوری‌ها و فرآورده‌هایی می‌شود که بی‌همتا و تازه هستند (Kaufman, 2016). اهمیت خلاقیت، توجه روانشناسان را به بررسی عوامل و چگونگی پرورش آن جلب کرده است. خلاقیت به عنوان یک استعداد بالقوه نیازمند توجه و پرورش است. به کارگیری این استعداد، به خلق ارزنده‌ترین آثار در حوزه‌های علمی، هنری و اجتماعی می‌انجامد. همه توانایی‌های انسان، جز در سایه بارورسازی به فعلیت نخواهد رسید. به منظور تحقق این امر کودکان باید در محیطی غنی پرورش یابند و تجاربی برای تقویت خلاقیت داشته باشند. تجاربی که کودکان پیش دبستانی قبل از ورود به مدرسه دارند، بسیار متنوع است. توجه به شادکامی و خلاقیت و بررسی تأثیر آن بر جنبه‌های گوناگون زندگی افراد یکی از اهداف و وظایف دولتی است، که یکی ابزارهای تحقق این مهم، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است.

امروزه در اکثر کشورها تلاش‌های گسترده‌ای برای آموزش کارآفرینی به کودکان و دانش‌آموزان ابتدایی در حال انجام است؛ در برخی از این کشورها آموزش کارآفرینی اجباری و در برخی دیگر به صورت تلفیقی با دروس مختلف به کودکان ارائه می‌گردد؛ با این حال حدود دو سوم از کشورهای اروپایی به صراحت ضرورت آموزش کارآفرینی را تشخیص داده و آن را وارد برنامه‌های درسی ملی خود در دوره پیش از دبستان و ابتدایی کرده‌اند. صاحب‌نظران معتقدند که توسعه فرهنگ کارآفرینی؛ ترویج و زمینه سازی برای آن یک ضرورت جدی اقتصادی؛ اجتماعی و فرهنگی برای هر کشور است و کارآفرینی نتیجه فرایندی است که باید از ابتدای کودکی آغاز گشته و به تدریج در دوره‌های بالاتر تکمیل گردد. تجارب کشورهای مختلف دال بر این مطلب بود که در دوره تحصیلی پایه پیش از دبستان و دبستان؛ آموزش کارآفرینی بر عناصر کارآفرینانه نظیر خلاقیت؛ رشد و شکوفایی رفتارهای کارآفرینانه تاکید دارد. کارآفرینی فرایندی اکتسابی است و بهترین زمان برای

آموزش مهارت‌های مختلف کارآفرینی همان دوران آموزش‌های اولیه در مدرسه و قبل از آن است. صفاتی از قبیل انگیزه دستیابی به موفقیت، تمایل به خود اتکایی، خلاقیت، نوآوری، گرایش شدید به پیش قدمی، ریسک پذیری، فرصت یابی، هدف گذاری، خودآگاهی، تسلط بر رفتار و پافشاری و مقاومت در انجام کار از جمله خصوصیات است که باید از دوران کودکی در افراد پرورش داده شود (سبزه، ۱۳۹۴).

صاحب‌نظران معتقدند که کارآفرینی بر مهارت‌های اجتماعی تاثیرگذار است (عطایی، ۲۰۱۶). آموزش کارآفرینی و خلاقیت دو شایستگی به هم پیوسته هستند، زیرا کارآفرینی باعث ترویج و نتیجه عملکرد خلاقانه می‌شود. انجام فعالیت‌هایی که شامل مشکلات دنیای واقعی است می‌تواند به دانش آموزان کمک کند تا این شایستگی‌ها را توسعه دهند (Weng et al, 2022). خلاقیت و کارآفرینی دو شایستگی ضروری و مرتبط برای نتایج یادگیری و مشاغل قرن ۲۱ هستند. از این رو، آن‌ها برای رشد و توسعه اجتماعی جوانان مهم هستند (Edwards-Schachter et al, 2015). این دو شایستگی متقابل نیستند. خلاقیت به شدت با کارآفرینی مرتبط است. خلاقیت از طریق شیوه‌های کارآفرینی در قالب خدمات، راه حل‌ها یا محصولات پرورش می‌یابد (Camacho-Miñano & Del Campo, 2017) و پیش نیاز غلبه بر موانع و ایجاد رقابت پذیری در کارآفرینی است (Suacamram, 2019).

از سوی دیگر، آموزش کارآفرینی به کودکان پیش از دبستان می‌تواند آنها را به رهبرانی قوی و سالم و حل‌کنندگان برتر مسائل و مشکلات در مراحل مختلف زندگی تبدیل نموده و کیفیت زندگی آنها را بهبود بخشد. همچنین نقش کلیدی در رشد و توسعه فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی کشور در آینده خواهد داشت. در واقع، آموزش کارآفرینی کودکان در مقطع ابتدایی خلق وسیله‌ای جدید با راه اندازی کسب و کار نیست، بلکه هرگونه تلاش برای از بین بردن موانعی است که سبب کاهش انگیزه کارآفرینان بالقوه می‌شود و به دلیل آنکه شخصیت کودکان در این سنین انعطاف پذیری بیشتری دارد بهترین زمان برای آموزش مفاهیم کارآفرینی و کسب و کار است. کارآفرینی یک طرز فکر و بینش است که دوران کودکی مرحله ایده آل برای نفوذ در نگرش نسبت به کارآفرینی است و سال‌های اولیه مدرسه سهم بسزایی در پرورش این بینش دارد. در واقع، نگرش کارآفرینانه به عنوان فاکتور مهم در هدف و موفقیت دانش آموزان برای کارآفرین شدن به شمار می‌رود. آموزش کارآفرینی از مدرسه و به خصوص در سنین دبستان و پیش دبستان چه از لحاظ تعداد معلمان نقشی مهمی (کمی) و چه به لحاظ تأثیر این دوره در سراسر زندگی و دوران

تأثیر آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی و خلاقیت ... (مریم انصاری و دیگران) ۱۱

تحصیل (کیفی) در ترویج فرهنگ کارآفرینی دارد. کارآفرینی تا حد زیادی موفقیت‌های آتی را پیش بینی می‌کند و ترکیب آن با آموزش مناسب تخصصی می‌تواند تضمین‌کننده آینده مطلوب باشد (Michelacci & Schivardi, 2017). چنانچه آموزش‌های کارآفرینی به شکلی زود هنگام صورت گیرد، علاوه بر اثربخشی بیشتر می‌تواند تا حد قابل توجهی از هزینه‌های اجتماعی شروع یک کسب و کار بکاهد. به طور مثال، اتحادیه اروپا در گزارشی اظهار کرد که مشکلات ناشی از بیکاری و کمک‌های مالی دولت‌ها برای کمک به شروع کسب و کار جدید، تنها در سال 2011 میلادی، 101 میلیارد یورو هزینه به کشورهای این اتحادیه تحمیل کرده است (Green, 2013) که بخش قابل توجهی از این هزینه‌ها می‌توانست با آموزش مناسب کارآفرینی در سنین پایین کاهش یابد. لذا با توجه به وجود سرمایه‌های انسانی قابل توجه برای آموزش زود هنگام کارآفرینی، اهمیت برنامه ریزی مبتنی بر کارآفرینی برای گروه مذکور به منظور کاهش مشکلات احتمالی آینده و کمک به پیشرفت در تمام سطوح، کاملاً مشهود است (عزیزی و همکاران، ۱۳۹۸، ص ۲۶۵).

تحقیقات اندکی در زمینه کارآفرینی کودکان انجام شده که خلا پژوهشی را نشان می‌دهد. از جمله این تحقیقات:

پورامیرزاداری و بدری گرگری و واحدی (۱۴۰۱) پژوهشی با هدف تعیین اثربخشی قصه خوانی دیالکتیکی بر بهبود خلاقیت دانش آموزان ابتدایی انجام دادند. این پژوهش از نوع مطالعات نیمه تجربی با طرح پیش آزمون-پس آزمون و گروه کنترل بود. یافته‌ها نشان داد قصه خوانی دیالکتیک منجر به تفاوت معنی‌دار بین گروه‌ها در خلاقیت و ابعاد آن شامل سیالی و انعطاف پذیری شد، با این حال بر مولفه‌های ابتکار و بسط خلاقیت اثربخش نبود، با توجه به یافته‌ها برنامه قصه خوانی دیالکتیک می‌تواند در مدارس برای پرورش خلاقیت دانش آموزان ابتدایی مورد استفاده قرار گیرد.

احمدزاده و همکاران (۱۴۰۰) پژوهشی با عنوان بررسی تأثیر خلاقیت و هیجان خواهی بر کارآفرینی دانش آموزان دوره ابتدایی مدارس شهر تهران انجام دادند. روش تحقیق به شیوه توصیفی همبستگی بود. نتایج نشان داد خلاقیت و هیجان خواهی (منظور برانگیختگی درونی افراد با چهار مولفه ماجراجویی، تجربه جویی، فقدان بازاری و حساسیت نسبت به یکنواختی) بر کارآفرینی دانش آموزان تأثیر دارد. همچنین نتایج نشان داد دانش آموزان می‌توانند تجارب و مهارت‌های زندگی اجتماعی را از طریق عملی یاد بگیرند و عملکردهای عملی و خاص را انجام دهند و با ارزش‌هنجارهای جامعه سازگار شوند.

عزیزی و همکاران (۱۳۹۸) پژوهشی با عنوان تأثیر بسته آموزش کار آفرینی بر خلاقیت و اعتماد به نفس کودکان پیش دبستانی، انجام داده‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که آموزش کار آفرینی موجب بهبود انعطاف، ابتکار، بسط و اعتماد به نفس گروه آزمایش شده است و در مورد مؤلفه سیالی تغییر معنی داری مشاهده نگردید.

پورمحسنی کلوری، صبوری و مولایی (۱۳۹۸) در پژوهشی با هدف تعیین اثربخشی آموزش مهارت خلاقیت بر تفکر انتقادی، مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت در دانش‌آموزان ابتدایی که با شیوه نیمه آزمایشی انجام دادند، به این نتیجه رسیدند که آموزش مهارت خلاقیت موجب بهبود خلاقیت شد، اما بهبود تفکر نقادانه و مهارت‌های اجتماعی نیازمند به‌کارگیری آموزش‌های بیشتر و تخصصی‌تر است.

شائمی و همکاران (۱۳۹۶) پژوهشی با عنوان تأثیر هوش اجتماعی بر کارآفرینی اجتماعی انجام دادند. هدف پژوهش حاضر تحلیل تأثیر هوش اجتماعی بر کارآفرینی اجتماعی است. نتایج پژوهش بیان می‌کند که هوش اجتماعی و ابعاد آن نظیر مهارت اجتماعی، آگاهی اجتماعی و پردازش اطلاعات اجتماعی بر کارآفرینی اجتماعی تأثیر مثبت و معنی‌داری دارند.

آراستی، قدوسی و باقری (۱۳۹۵)، به تأثیر آموزش کارآفرینی با روش داستان‌سرایي بر نگرش کارآفرینانه دانش‌آموزان مقطع ابتدایی پرداختند. براساس نتایج، آموزش کارآفرینی با روش داستان‌سرایي در زمینه کارآفرینی موجب تقویت نگرش کارآفرینانه دانش‌آموزان و همچنین تقویت ابعاد آن شامل خلاقیت، میل به موفقیت، کنترل درونی و عزت نفس شده است. همچنین، داشتن خانواده فعال در کسب و کار بر رابطه آموزش کارآفرینی به روش داستان‌سرایي در زمینه کارآفرینی و نگرش کارآفرینانه دانش‌آموزان مقطع ابتدایی تأثیر داشته است. این یافته‌ها به تدوین برنامه‌های آموزش کارآفرینی در دبستان کمک می‌کند.

اعظمی، جعفری و کریمی (۱۳۹۱) در پژوهشی که با هدف «بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی در افزایش خلاقیت کودکان دبستانی» صورت گرفت. ابتدا آزمون تفکر خلاق تورنس در هر دو گروه آزمایش و کنترل کودکان اجرا شد و سپس مهارت‌های زندگی در مدت ۲۰ جلسه به گروه آزمایش آموزش داده شد. پس از پایان جلسات آموزشی و سه ماه بعد در هر دو گروه، آزمون تفکر خلاقیت تورنس دوباره اجرا گردید. یافته‌ها نشان داد که تفکر واگرا در کودکان در پایه‌های مختلف دارای تفاوت معناداری

تأثیر آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی و خلاقیت ... (مریم انصاری و دیگران) ۱۳

بود. در نتیجه با آموزش مهارت های زندگی می توان خلاقیت کودکان دبستانی را افزایش داد.

Tantawy et al (2021) در پژوهشی به بررسی بازگرداندن خلاقیت به آموزش کارآفرینی: خودکارآمدی خلاق، مشارکت فرآیند خلاق، و نیات کارآفرینی پرداختند. یافته ها از نقش خلاقیت به عنوان مقدمه کارآفرینی حمایت می کند، اما همچنین به برخی از مرزها/محدودیت های نگرش ها به عنوان تمرکز اصلی آموزش کارآفرینی اشاره شده است.

Jufri & Wirawan (2018) در پژوهشی به بررسی توسعه بازی های کارآفرینانه برای آموزش کودکان پیش دبستانی با استفاده از یک رویکرد نظام مند پرداختند. این پژوهش که شامل دو مطالعه بود، با استفاده از بازی های سنتی اندونزی، به بررسی آموزش های کارآفرینی پرداخت. در مطالعه اول، یک دستورالعمل برای بازی های سنتی تهیه شد که بتوان بر مبنای آن به آموزش کارآفرینی پرداخت. در مطالعه دوم، ۸ بازی انتخاب شد و بررسی تأثیرات آن بر درونی سازی کارآفرینی مدنظر قرار گرفت. برای ارزیابی ها نیز از ۴۰ متخصص آموزش دیده استفاده گردید. نتایج حاکی از هماهنگ شدن مناسب بازی های سنتی با اهداف آموزش کارآفرینی بود. مؤلفان پیشنهاد دادند، برای آموزش کارآفرینی در دوره پیش دبستانی بهره گیری از منابع بومی (بازی های بومی) می تواند مؤثر باشد.

Yetti & Azizah (2017)، در قالب یک طرح اقدام پژوهی، روی ۲۰ کودک پنج تا شش ساله نیجریه ای، فرآیند رشد خلاقیت طی سال های نخست کودکی بر اثر آموزش های کارآفرینی را مورد بررسی قرار دادند. نتایج تحلیل کمی، از روند افزایشی خلاقیت در نتیجه آموزش های کارآفرینی حکایت می کرد، به طوری که میانگین نمره خلاقیت کودکان از ۳/۳۴ در قبل از آموزش، به ۵/۴۴ در دوره اول و به ۷/۵۴ نمره در دوره دوم رسید.

Haryanto & Mulyoto (2016) در پژوهشی با عنوان اثربخشی کارآفرینی بر اساس پروژه الگوی یادگیری برای بهبود خلاقیت، به این نتیجه دست یافتند که آموزش کارآفرینی بر بهبود خلاقیت اثر معنی دار دارد.

Edwards- Schachter (2015) در پژوهشی با عنوان تفکیک شایستگی ها: روابط متقابل در خلاقیت، نوآوری و کارآفرینی، به این نتیجه دست یافتند که بین خلاقیت، نوآوری و کارآفرینی یک رابطه دو سویه و مثبت وجود دارد.

در جمع بندی پژوهش های انجام شده می توان گفت موضوع کارآفرینی و آموزش کارآفرینی در گروه دانش آموزان و کودکان به ویژه در ایران به تازگی مورد توجه قرار

گرفته و با متغیرهای مختلفی از جمله خلاقیت، حل مساله اجتماعی و هوش اجتماعی، هیجان خواهی و اعتماد به نفس بررسی شده است. نتایج پژوهش های فوق نشان داد که آموزش کارآفرینی به شیوه عملی در کودکان که تمایلات و گرایشات حسی-حرکتی و دست ورزی آنان در این مرحله سنی قویتر است، بهتر می تواند آنان را با عملکردهای اقتصادی-اجتماعی و نیز هنجارهای مورد تایید جامعه سازگار کند و همچنین در افزایش سبک منطقی تفکر و حل مساله کارآمد تاثیرگذار است. تحقیقات خارجی نشان داد کارآفرینی با توسعه اقتصادی و مهارت های ارتباطی درارتباط است و از نقش خلاقیت بعنوان مقدمه کارآفرینی حمایت کردند. همچنین در گروه کودکان توسعه بازی های کارآفرینانه از جمله بازی های بومی و سنتی در اندونزی و نیجریه بر درونی سازی کارآفرینی در دوره پیش دبستان تاثیرگذار بوده است. درکل نتایج تحقیقات نشان دهنده رابطه مثبت بین کارآفرینی و خلاقیت بوده و هردو متغیر منجر به تقویت یکدیگر در کودکان می شوند.

در شرایط کنونی تعلیم و تربیت، اگر دانش آموزان در دوره های شروع به تحصیل با مفاهیم کارآفرینی آشنا گردند و در طی تحصیل چنین مفاهیمی به طور مستمر به آنها آموخته شود می تواند نیروی خلاقیت را در آنها افزایش دهد. همچنین دانش آموزان با چنین رویکردی در زمینه تحصیلی با توفیق بیشتری روبرو خواهند شد، اما چنین عملکرد و پیشرفتی بایستی مبتنی به شایستگی ها و مهارت هایی باشد که یکی از مهم ترین آنها مهارت های اجتماعی است. دانش آموزانی که مهارت اجتماعی کمتری دارند اگر هم خلاقیت لازم را داشته باشند نمی توانند کارآفرینان خوبی در آینده باشند، زیرا کارآفرینان موفق نیاز به مهارت های ارتباطی و اجتماعی بیشتری دارند و آموزش کارآفرینی در دوران تحصیل به ویژه شروع آن می تواند این مشکل را تا حدودی در بین دانش آموزان برطرف سازد؛ با توجه به اهمیت مساله این پژوهش به دنبال آن است که اثربخشی آموزش کارآفرینی بر خلاقیت و مهارت های اجتماعی دانش آموزان پیش دبستانی را مورد بررسی قرار دهد. در این راستا هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی و خلاقیت کودکان پیش دبستانی ۵ تا ۶ ساله شهر اصفهان بود. فرضیه های مورد بررسی به شرح زیر بود:

آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی کودکان پیش دبستانی تأثیر دارد.

آموزش کارآفرینی بر خلاقیت کودکان پیش دبستانی تأثیر دارد.

۲. روش تحقیق

طرح پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کمی و به صورت نیمه آزمایشی و از نوع پیش آزمون پس آزمون با گروه کنترل است.

جدول ۱. دیاگرام طرح تحقیق

گروه	پیش آزمون	متغیر مستقل	پس آزمون
آزمایش	T1	X1 آموزش کارآفرینی	T2
کنترل	T1	-	T2

جامعه آماری پژوهش شامل کلیه کودکان پیش دبستانی ۵ الی ۶ سال شهر اصفهان در سال ۱۴۰۲ بود. که تعداد ۳۰ نفر از طریق روش نمونه گیری در دسترس انتخاب شدند و به صورت تصادفی در دو گروه ۱۵ نفری آزمایش و کنترل گمارده شد. جهت جمع آوری اطلاعات از دو پرسشنامه خود گزارشی به شرح زیر استفاده شد.

جهت سنجش مهارت‌های اجتماعی از پرسشنامه مهارت‌های اجتماعی مؤسسه تحقیقاتی تاکی و ترند (۲۰۱۴) استفاده گردید که در پژوهش محمدی و مستری (۱۳۹۵)، نمونه ایرانی آن ساخته و اجرا شد و پایایی آن از طریق ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۲ بدست آمد. این پرسشنامه ۳۰ سؤال دارد، که شامل پنج مؤلفه خود کنترلی (۷ سؤال)، پشتکار (۸ سؤال)، خودکار آمدی (۴ سؤال)، مهارت رهبری (۴ سؤال) و توانایی ارتباط اجتماعی (۷ سؤال) را مورد سنجش قرار می‌دهد و پاسخ‌های آن بر اساس طیف لیکرت پنج درجه‌ای لیکرت از (۱ برای هرگز) تا (۵ برای همیشه) نمره گذاری می‌شوند. جهت سنجش خلاقیت از آزمون تفکر خلاق تورنس (۱۹۹۰) استفاده گردیده است. آزمون تفکر خلاق تورنس (۱۹۷۴) یکی از متداول‌ترین و مناسب‌ترین شیوه ارزیابی خلاقیت در سنین پیش از دبستان است. آزمون تورنس به دو صورت کلامی و تصویری (غیرکلامی) و در دو فرم موازی «الف» و «ب» عرضه شده است. همچنین برای ارزیابی سطح تفکر خلاق کودکان از آزمون تفکر خلاق تورنس فرم «الف» و «ب» تصویری استفاده شد. آزمون تصویری این آزمون دارای فرم «الف» و «ب» و سه تکلیف مجزا است. اجرای هر تکلیف ۱۰ دقیقه طول می‌کشد که در مجموع ۳۰ دقیقه وقت را به خود اختصاص می‌دهد. این فرم‌ها شامل چهار فعالیت به شرح ذیل می‌باشد: ۱- ساختن یک تصویر با استفاده از شکل، ۲- تکمیل تصاویر

ناقص، ۳ - ساختن تصویر با استفاده از دایره‌ها ۴ - ساختن تصویر با استفاده از خطوط موازی. در آزمون تصویری تورنس، چهار مؤلفه سیالی ۷، انعطاف‌پذیری ۸، ابتکار ۹ و بسط ۱۰ اندازه‌گیری شدند (تورنس، به نقل از گنجی، نبوشا و هدایتی، ۱۳۹۱). مطالعات مربوط به بررسی اعتبار آزمون خلاقیت تورنس اعتبار بالای ۰/۹۰ را گزارش کرده‌اند (تورنس، ۱۹۹۰).

ملاک‌های ورود به پژوهش، دانش‌آموزان پیش دبستانی ۵ الی ۶ ساله شهر اصفهان و همسان بودن دانش‌آموزان از لحاظ سنی، شرایط اجتماعی، اقتصادی، سطح فرهنگی و محل آموزش بودند. ملاک‌های خروج از پژوهش، غیبت بیش از سه جلسه از کلاس و ابتلای فراگیر به بیماری یا مشکل خاص که روند مداخله را تحت تأثیر قرار دهد.

برای تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از پرسشنامه‌های پژوهش، از دو سطح آمار توصیفی و استنباطی استفاده شد. در سطح آمار توصیفی، از جدول و نمودار فراوانی و درصد فراوانی، محاسبه میانگین و انحراف معیار و در سطح آمار استنباطی نیز در راستای فرضیه‌های پژوهش که مبتنی بر مقایسه بین گروه آزمایش و گروه کنترل بود، از تحلیل کوواریانس در فرضیه‌های اول، دوم استفاده شد. پس از جمع‌آوری داده‌ها، نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها توسط نرم‌افزار هوشمند Spss23 صورت گرفت. آموزش کارآفرینی در این پژوهش که طی ۱۱ جلسه ۶۰ دقیقه‌ای، اجرا شد به شرح زیر است:

بسته آموزشی کارآفرینی: این آموزش در چهار بخش کلی: الف. مفاهیم عددی و مالی، ب. آشنایی با مشاغل، ج. خلاقیت، تفکر و حل مسئله د. اعتماد به نفس، خودآگاهی و خودپنداره و در قالب فعالیت‌های متنوع آموزشی با محور بازی، به عنوان مهم‌ترین شیوه آموزشی طی دوران پیش دبستانی تدوین شده است (عزیزی و همکاران، ۱۳۹۸). در جدول زیر محتوای جلسات به مختصر آمده است:

جدول ۲. شرح مختصر برنامه آموزش کارآفرینی و مولفه‌های آن در کودکان پیش دبستانی

مؤلفه	جلسات	سرفصل جلسات
الف- مفاهیم عددی و مالی	جلسه اول	معرفی فعالیتها و اهداف پژوهش، اخذ پیش آزمون
	جلسه دوم	فعالیت طراحی پول خانوادگی اهداف: تقویت فهم ارزش پول، تقویت فهم قراردادی بودن مفهوم پول.

تأثیر آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی و خلاقیت ... (مریم انصاری و دیگران) ۱۷

مؤلفه	جلسات	سرفصل جلسات
	جلسه سوم	بازی خرید از فروشگاه، فعالیت جعبه‌های بانک و هزینه و فعالیت پاکت‌های هدف. اهداف: کمک به تصمیم‌گیری مناسب در مورد خرج کردن پول، فهم اهمیت پس‌انداز پول برای آینده، فهم ماهیت کمی پول.
ب- آشنایی با مشاغل	جلسه چهارم	آشنایی با انواع مشاغل، علاقه‌مندی‌ها و استعداد شغلی از طریق آشنایی با ویدیوهای داستانی. اهداف: طبقه‌بندی مشاغل، علایق شغل.
ج- خلاقیت، تفکر و حل مسأله	جلسه پنجم	بازی بسته پنهان، بازی درهم تنیدگی، بازی اجزای کار و بازی صحبت کردن نوبتی. اهداف: تقویت مهارت‌های تفکر خلاقانه، حل مسأله، استدلال و فهم متقابل.
	جلسه ششم	بازی بر جسازی، کوله‌های مسافرت، ابداع مشاغل عجیب غریب. اهداف: تقویت همکاری، خویشتنداری، راهبردهای حافظه.
مهارت‌های ارتباطی - اجتماعی و رهبری	جلسه هفتم	بازی آغاز و پایان، بازی رئیس پولدار، تجسم از شغل آینده اهداف: تقویت پذیرش خود، مهارت‌های ارتباطی غیر کلامی، زنجیره ایده‌ها، بیان خود، استقامت (پشتکار)، فهم تضادها
	جلسه هشتم	کارت‌های صحبت کردن، بازی تصور صحبت با گربه‌ها، بازی سیر داستان و بازی احساس هیجان. اهداف: تقویت فهم مفاهیم پرسشی، تخلیل همدلی، گوش دادن اثربخش، بیان خود، مهارت‌های همکاری.
د- اعتماد به نفس، خودآگاهی و خودپنداره	جلسه نهم	بازی‌های دنبال‌روی با چشمان بسته، معاشرت آرام و پیروی از دستورات. اهداف: تقویت اعتماد به نفس، دادن دستورالعمل، خویشتنداری، همدلی، گرفتن نوبت، سازگاری، پرسش برای روشنگری.
	جلسه دهم	بازی‌های حدس صدا، دویدن به اطراف اهداف: بیان خود، گوش دادن مؤثر، حفظ موضوع، کنترل صدا، خودآگاهی، خویشتنداری، بیان و یا بازشناسی هیجانها، سازگاری، فهم تضادها، فهم صفات و استفاده مناسب از آنها.
	جلسه یازدهم	مرور فعالیت‌های قبلی، سیاست‌گذاری از اولیا، مربیان و شرکت کنندگان و اهدای هدایایی برای قدردانی از شرکت کنندگان (برای گروه‌های آزمایش و کنترل)، انجام پس‌آزمون

۳. یافته‌های پژوهش

توزیع فراوانی سن و جنسیت پاسخ‌دهندگان

جدول ۳. توزیع فراوانی سن و جنس پاسخ‌دهندگان در گروه کنترل و آزمایش

سن	فراوانی	درصد فراوانی صحیح	جنسیت	فراوانی	درصد فراوانی صحیح
۵ سال	۱۲	۸۰/۰	دختر	۴	۲۶/۷
۶ سال	۳	۲۰/۰	پسر	۱۱	۷۳/۳
مجموع	۱۵	۱۰۰	مجموع	۱۵	۱۰۰

بر اساس یافته‌های جدول (۳)، ۸۰/۰ درصد از پاسخگویان در گروه کنترل و آزمایش، دارای سن ۵ سال و ۲۰/۰ درصد از پاسخگویان دارای سن ۶ سال هستند. همچنین ۲۶/۷ درصد از پاسخگویان در گروه کنترل و آزمایش، دارای جنسیت دختر و ۷۳/۳ درصد از پاسخگویان در گروه کنترل دارای جنسیت پسر هستند.

۱.۳ آمار توصیفی مربوط به خلاقیت کودکان

اطلاعات جدول (۴) آمار توصیفی در خصوص میانگین و انحراف معیار گروه‌های آزمایش و کنترل در پیش آزمون و پس آزمون خلاقیت کودکان پیش دبستانی را نشان می‌دهد، بر اساس این اطلاعات، میانگین خلاقیت کودکان پیش دبستانی در گروه آزمایش پس از اجرای آموزش کارآفرینی افزایش داشته است.

جدول ۴. میانگین و انحراف معیار خلاقیت کودکان

پس از اجرای آموزش کارآفرینی در گروه‌های آزمایش و کنترل

شاخص آماری	گروه کنترل		گروه آزمایش	
	پیش آزمون	پس آزمون	پیش آزمون	پس آزمون
تعداد	۱۵	۱۵	۱۵	۱۵
میانگین	۲/۰۲	۲/۰۱	۱/۹۳	۲/۱۱
انحراف معیار	۰/۱۱۱	۰/۱۱۷	۰/۰۷۵	۰/۰۴۹

۲.۳ آمار توصیفی مربوط به مهارت اجتماعی

اطلاعات جدول (۵) آمار توصیفی در خصوص میانگین و انحراف معیار گروه‌های آزمایش و کنترل در پیش آزمون و پس آزمون مهارت اجتماعی کودکان پیش دبستانی را نشان

تأثیر آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی و خلاقیت ... (مریم انصاری و دیگران) ۱۹

می‌دهد، بر اساس این اطلاعات، میانگین مهارت اجتماعی کودکان پیش دبستانی در گروه آزمایش پس از اجرای آموزش کارآفرینی افزایش داشته است.

جدول ۵. میانگین و انحراف معیار مهارت اجتماعی پس از آموزش کارآفرینی در گروه‌های آزمایش و کنترل

گروه آزمایش		گروه کنترل		
پس آزمون	پیش آزمون	پس آزمون	پیش آزمون	
۱۵	۱۵	۱۵	۱۵	تعداد
۳/۷۱	۳/۲۱	۳/۴۷	۳/۴۷	میانگین
۰/۲۰۹	۰/۱۹۶	۰/۳۳۴	۰/۳۱۹	انحراف معیار

۳.۳ یافته‌های آمار استنباطی فرضیه‌های پژوهش

۱.۳.۳ آزمون فرضیه فرعی اول پژوهش

- آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی کودکان پیش دبستانی تأثیر دارد.

جدول ۶. نتایج تحلیل کوواریانس مربوط به تأثیر اجرای آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنی داری	مجذورات انا	توان آماری
پیش آزمون	۱۱/۸۶۸	۱	۱۱/۸۶۸	۴۳/۲۷۰	۰/۰۰۰	۰/۵۶۰	۱/۰۰۰
گروه	۳/۰۲۰	۱	۳/۰۲۰	۱۱/۰۱۲	۰/۰۰۲	۰/۲۴۵	۰/۸۹۷
خطا	۹/۳۲۵	۳۴	۰/۲۷۴	-	-	-	-
مجموع	۵۶۸/۹۳۰	۳۷	-	-	-	-	-

همانطور که در جدول (۶) مشاهده می‌گردد فرضیه فرعی اول تحقیق با استفاده از آزمون تحلیل کوواریانس با کنترل پیش آزمون با توجه به $(F=11/012, p<0/05)$ تأیید می‌شود و آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی کودکان پیش دبستانی تأثیر معناداری دارد. بر اساس ضریب تأثیر (۰/۲۴۵) تفاوت دو گروه آزمایش و کنترل در میزان نمرات مربوط به تأثیر آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی کودکان پیش دبستانی معنادار بوده است و این بدین معناست که ۲۴/۵ درصد تغییرات موجود در نمرات پس آزمون با استفاده از متغیر

کمکی پیش آزمون قابل تبیین است. به بیان دیگر تغییرات نمرات پس آزمون در مقایسه با نمرات پیش آزمون ناشی از اجرای آموزش کارآفرینی بوده است که توانسته است به عنوان مداخله‌ای مؤثر موجب افزایش میزان مهارت اجتماعی کودکان پیش دبستانی گردد. همچنین توان آماری این آزمون ۸۹/۷ درصد به دست آمد.

۲.۳.۳ آزمون فرضیه فرعی دوم پژوهش

- آموزش کارآفرینی بر خلاقیت کودکان پیش دبستانی تأثیر دارد.

جدول ۷. نتایج تحلیل کوواریانس
مربوط به تأثیر اجرای آموزش کارآفرینی بر خلاقیت کودکان

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنی داری	مجذورات انا	توان آماری
پیش آزمون	۴/۲۸۲	۱	۴/۲۸۲	۱۷/۶۸۲	۰/۰۰۰	۰/۳۴۲	۰/۹۸۳
گروه	۲/۷۱۸	۱	۲/۷۱۸	۱۱/۲۲۴	۰/۰۰۲	۰/۲۴۸	۰/۹۰۲
خطا	۸/۲۳۳	۳۴	۰/۲۴۲	-	-	-	-
مجموع	۵۲۲/۷۵۷	۳۷	-	-	-	-	-

همانطور که در جدول (۷) مشاهده می‌گردد فرضیه دوم تحقیق با استفاده از آزمون تحلیل کوواریانس با کنترل پیش آزمون با توجه به ($F=11/224, p<0/05$) تأیید می‌شود و آموزش کارآفرینی بر خلاقیت کودکان پیش دبستانی تأثیر معناداری دارد. بر اساس ضریب تأثیر (۰/۲۴۸) تفاوت دو گروه آزمایش و کنترل در میزان نمرات مربوط به تأثیر آموزش کارآفرینی بر خلاقیت کودکان پیش دبستانی معنادار بوده است و این بدین معناست که ۲۴/۸ درصد تغییرات موجود در نمرات پس آزمون با استفاده از متغیر کمکی پیش آزمون قابل تبیین است. به بیان دیگر تغییرات نمرات پس آزمون در مقایسه با نمرات پیش آزمون ناشی از اجرای آموزش کارآفرینی بوده است که توانسته است به عنوان مداخله‌ای مؤثر موجب افزایش خلاقیت کودکان پیش دبستانی گردد. همچنین توان آماری این آزمون ۹۰/۲ درصد به دست آمد.

۴. بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با هدف تعیین تاثیر آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی و خلاقیت کودکان پیش دبستانی انجام گرفت. روش تحقیق کمی و بصورت نیمه آزمایشی با گروه کنترل و آزمایش اجرا شد. جامعه آماری را کلیه کودکان پیش دبستانی ۵ تا ۶ ساله پیش دبستانی شهر اصفهان تشکیل دادند که از بین آنها تعداد ۳۰ نفر از طریق روش نمونه گیری در دسترس انتخاب و به صورت تصادفی در دو گروه ۱۵ نفری آزمایش و کنترل قرار گرفتند. ابزار پژوهش، از پرسشنامه مهارت اجتماعی موسسه تحقیقاتی تاکی و ترند (۲۰۱۴) و آزمون تفکر خلاق تورنس (۱۹۹۰) در دو فرم (الف و ب) استفاده شد. تجزیه و تحلیل یافته های پژوهش در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی شامل تحلیل کوواریانس تک متغیره و چندمتغیره از طریق نرم افزار SPSS صورت گرفت.

یافته های پژوهش در فرضیه اول مبنی بر تاثیر کارآفرینی بر مهارت های اجتماعی کودکان نشان داد که نرمال بودن توزیع نمرات پیش آزمون و پس آزمون در رابطه با مهارت اجتماعی در هر دو گروه آزمایش و کنترل تأیید می شود. همچنین فرضیه پژوهش با استفاده از آزمون تحلیل کوواریانس با کنترل پیش آزمون با توجه به $(F=11/012, p<0/05)$ تأیید می شود و آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی کودکان پیش دبستانی تأثیر معناداری دارد. نتایج بدست آمده با نتایج پژوهش شائمی و همکاران (۱۳۹۶) و اعظمی و همکاران (۱۳۹۱) تقریباً همسو است. آن ها دریافتند که هوش اجتماعی و قابلیت های کارآفرینی با یکدیگر رابطه دارند، از آنجا که یکی از مؤلفه های هوش اجتماعی، مهارت اجتماعی است، این همسویی در نتایج مشهود است.

در دوره ی پیش دبستانی، پایه و اساس شخصیت کودک شکل می گیرد. از نظر مریان، این دوره می تواند مقدمه خوبی جهت آموزش مهارت های ساده باشد. کنجکاوی زیاد و تقلید صریح از گفتار و رفتار بزرگسالان در شکل گیری شخصیت آنان موثر است. کودکان از نظر جسمانی پرجنب و جوش، دارای رشد کنترل بدنی خوب و با انرژی زیاد هستند. پسر ها در عین رشد جسمانی بیشتر و جثه بزرگتر، در مورد کارکردن با چیز های کوچک دیرتر از دختر ها به مهارت می رسند. با این حال همانند دختران دوست دارند با دیگران ارتباط برقرار کنند و میل زیادی به همکاری دارند. بازی های نمایشی را دوست دارند و تحت تاثیر آنها قرار می گیرند. لذا در آموزش مهارت های اجتماعی به این ویژگی کودکان توجه شده و مواردی مثل همدلی، تخیل، و... از طریق بازی و داستان مورد بررسی قرار

گرفت. کودکان در این سنین معمولاً دارای تفکر عینی هستند. آنان آنچه را بتوانند لمس، مشاهده و تجربه کنند، به سادگی درک می‌کنند. بنابراین موضوعاتی انتزاعی مثل کارآفرینی را باید با مثال‌های عینی درباره تجربیات ملموس زندگی او همراه کنید. آموزش جلسه هشتم در مورد تقویت پذیرش خود، مهارت‌های ارتباطی غیرکلامی، زنجیره ایده‌ها، بیان خود، پشتکار، همدلی، مهارت‌های همکاری جزو برنامه آموزشی کارآفرینی بود. یافته‌های پژوهش نشان داد که آموزش‌هایی که برای ایجاد ویژگی‌های کارآفرینی برای دانش‌آموزان انجام شده است مهارت‌های اجتماعی کودکان را افزایش داده است، زیرا کارآفرینی با تاکید بر ویژگی‌ها و مهارت‌هایی که می‌تواند خصلت‌ها و رفتارهای خاصی که بر آفرینش و خلق ایده‌های جدید از طریق دانش‌های موجود فرا گرفته توسط کودکان ایجاد می‌شود را تقویت کند. در دنیای بزرگسالان کارآفرینان کسانی هستند که ایده‌های خود را عملیاتی می‌کنند و با ارائه محصولات و خدمات جدید نه تنها به جامعه خود خدمت می‌کنند بلکه از مزایا و منافع مادی آن نیز بهره‌مند می‌شوند. در دنیای کودکان و در مدارس نیز اگر چنین فضایی ایجاد شود به طوری که کودکان احساس کنند که ایده‌ها و شیوه‌های جدید آنها در اداره مدرسه و یا کلاس درس شنیده می‌شود و دیده می‌شود، می‌تواند تفکر و روحیه کارآفرینی را در آنها تقویت کند. چنین دانش‌آموزانی تمایل دارند که با سایر دانش‌آموزان و همچنین معلمان و مربیان مدارس ارتباط بیشتری داشته باشند و خواسته‌های خود را در جهت ایجاد فکر نو و جدید خود بیان کنند و طبیعی است هر چه اولیای مدرسه این نیاز را در کودکان بهتر درک کنند و به آنها کمک نمایند می‌توانند روحیه کارآفرینی را در بین دانش‌آموزان افزایش دهند. وجود چنین همکاری سازنده بین دانش‌آموزان و مربیان مدرسه، مهارت‌های اجتماعی کودکان را افزایش می‌دهد زیرا کودکان با گفتگو و ارتباط با سایرین در جهت حل مسائل موجود برمی‌آیند و در طول زمان با آزمون و خطا، شیوه‌های درست ارتباط با دانش‌آموزان دیگر و مربیان خود را آموخته، عملکرد مطلوب‌تری نسبت به سایرین خواهند داشت.

در مورد فرضیه دوم مبنی بر تاثیر آموزش کارآفرینی بر خلاقیت کودکان پیش دبستانی یافته‌های جدول (۷) نشان داد که نرمال بودن توزیع نمرات پیش آزمون و پس آزمون در رابطه با مهارت اجتماعی در هر دو گروه آزمایش و کنترل تأیید می‌شود. لذا فرضیه پژوهش با استفاده از آزمون تحلیل کوواریانس با کنترل پیش آزمون با توجه به $p < 0/05$ ، $F=11/224$ تأیید می‌شود و آموزش کارآفرینی بر خلاقیت کودکان پیش دبستانی تأثیر

تأثیر آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی و خلاقیت ... (مریم انصاری و دیگران) ۲۳

معناداری دارد. نتایج پژوهش با نتایج پژوهش های احمدزاده و همکاران (۱۴۰۰)، عزیزی و همکاران (۱۳۹۸) و آراستی و همکاران (۱۳۹۵)، بویژه در آموزش کارآفرینی با داستان و بازی به کودکان و تاثیر مثبت بر خلاقیت آنان، همسو است. نتایج آنان نشان داد که بین آموزش کارآفرینی به کودکان و خلاقیت رابطه وجود دارد. همچنین نتایج پژوهش تتوی و همکاران (۲۰۲۱)، پژوهش یتی و عزیزا (۲۰۱۷)، تحقیق هاریانتو و مولیو تو (۲۰۱۶)، ادوارد-شاجتر و همکاران (۲۰۱۵) با پژوهش حاضر همسو است. آنها دریافتند که بین کارآفرینی با خلاقیت رابطه مثبت و دوسویه وجود دارد و کارآفرینی و آموزش های آن می تواند خلاقیت را افزایش دهد.

در تبیین این فرضیه می توان گفت دوره پیش دبستانی، سرآغاز شکل گیری روند تفکر خلاق است (گنجی و همکاران، ۱۳۹۱). در این دوره، کودکان دارای تفکر محوری، تفکر سحرآمیز و خودمدار هستند، لذا آموزش خلاقیت با تقویت مهارت های تفکر خلاقانه، حل مسأله، استدلال و فهم متقابل برای کودکان همراه است (اثنی عشری و همکاران، ۱۳۹۶). یافته ها نشان داد که کودکان در سنین پیش دبستانی علاقه وافری به یادگیری از طریق آزمون و خطا و یادگیری تک حلقه ای دارند به طوری که از طریق اشتباهاتی که انجام می دهند و سپس طریق درست آن را از بزرگسالان می آموزند درک می کنند که شیوه های درست انجام کارها چگونه است. آموزش های کارآفرینی در همین راستا می تواند به کودکان کمک کند که بسیاری از فعالیت ها و امور تنها از طریق یک راه حل قابل انجام نیست و می تواند راه حل های مختلفی داشته باشد. هر چه کودکان در سنین کودکی و به ویژه پیش دبستانی در معرض مسائل و مشکلات بیشتری قرار بگیرند و بتوانند راه های مختلف حل آن را بیاموزند بهتر می توانند با تفکر کارآفرینی آشنا شوند، زیرا تفکر کارآفرینی به طور خلاصه مفهومی به جز این نیست که در جستجوی ایده های جدید رفتن همیشه با توفیق روبرو نیست اما نایستی ناامید شد، زیرا می توان آن ایده را پیاده سازی کرد اگر توانایی پیدا کردن راه حل درست آن ایده در کودک وجود داشته باشد. در واقع مشاخره ها و گفت و گو بین کودکان با یکدیگر و با معلمان شان منجر به کسب تجربه و یادگیری می شود. از آنجا که خلاقیت وجود راه حل ها و گزینه های مختلف برای انجام یک فعالیت است می توان گفت که آموزش های کارآفرینی که بر توانایی کودکان در جهت بالفعل کردن پتانسیل ها و بالقوه های آنها جهت انجام مطلوب تر فعالیت ها تاکید دارد، می تواند به کودکان کمک کند که با اتکا به توانمندی های خود و مشورت با دیگران ایده های جدید خلق کنند و از بین آن

ایده‌ها ایده‌ای که از همه ایده‌های موجود در شرایط کنونی عقلانی‌تر و مفیدتر است، استفاده کنند. پس می‌توان گفت که آموزش‌های کارآفرینی با تکیه بر کیفیت تفکر کودکان از کمیت ایده‌های آنها استفاده کرده به طوری که بهترین ایده انتخاب شده و مساله و مشکل پیش رو حل گردد. دانش آموزان با داشتن تفکر کارآفرینی هم ایده‌های بیشتری خلق می‌کنند و هم می‌توانند یاد بگیرند که کدام ایده در شرایط موجود قابلیت به‌کارگیری بیشتری دارد. در نهایت نتایجی که کودکان از یادگیری کارآفرینی به دست می‌آورند، عبارتند از: رشد خود یا اعتماد به نفس، رهبر بودن، مسئولیت‌پذیری و خود اتکایی، انگیزش، مهارت‌های ارتباطی با دیگران در زمینه کسب و کار، مهارت حل مسئله، تنظیم مهارت انتقال و تعمیم آموخته‌ها.

در نهایت با توجه به یافته‌های بدست آمده در این پژوهش مبنی بر تاثیر آموزش کارآفرینی بر مهارت‌های اجتماعی کودکان، موارد زیر به مربیان کودک و معلمان پیشنهاد می‌شود:

- مربیان به کودکان کمک کنند که ۵ هدف مهم خود را مشخص کنند. برای افزایش اثربخشی و ایجاد حس موفقیت بایستی معلمان مطمئن شوند که اهداف کودکان از پنج ویژگی خاص بودن، قابل اندازه‌گیری بودن، قابل دستیابی بودن، واقع‌گرایانه بودن و به‌موقع بودن برخوردار باشد. همچنین در مرحله بعد اقدامات رسیدن به اهداف نیز توسط کودکان با کمک مربیان ارائه شود. سعی شود این اهداف در محیط کلاس قرار داده شود تا کودکان هر روز در جهت رسیدن به آن فعالیت‌های لازم را انجام دهند، همچنین در صورت دستیابی به اهداف به کودکان پاداش داده شود.
- به کودکان آموخته شود که برای موفقیت در زندگی همیشه باید در جست‌وجوی فرصت‌ها باشند. از کودکان خواسته شود درباره‌ی مشکلات کوچک و موانعی که باعث ناراحتی و آشفتگی‌شان می‌شود برای مثال از مشکل در انجام تکالیف مدرسه صحبت کنند. سپس با آنها درباره‌ی چگونگی حل مشکلات کوچک و بزرگ‌شان صحبت کنید. همچنین آموزش نحوه‌ی تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها و تمرکز بر خلق راه‌حل‌های مثبت برای مشکلات از روش‌های کارآمد خلق و تشخیص فرصت در شرایط مختلف برای کودکان است. پس می‌توان به کودکان یاد داد که هر مشکلی راه‌حلی دارد؛ تا بتوانند مشکلات را به‌عنوان یک حقیقت در زندگی نگاه کنند. چنین تفکری می‌تواند به کودکان جرات توسعه‌ی ایده‌های خلاق را ایجاد نماید.

تأثیر آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی و خلاقیت ... (مریم انصاری و دیگران) ۲۵

- برای افزایش اعتماد به نفس، خودآگاهی و خودپنداره که به عنوان مثال بازی‌های دنبال روی با چشمان بسته را می‌تواند شامل شود، و خویشتنداری و سازگاری را به کودک می‌آموزد، در فعالیت‌های کودک گنجانده شود.
- آموزش بازاریابی به کودکان راه بسیار مناسبی برای کمک به آنها برای افزایش خلاقیت آنها است. آنها یاد می‌گیرند بدون مشتری حتی بزرگ‌ترین کسب‌وکارها هم شکست می‌خورند. بنابراین کودکان باید مهارت ارزشمند بازاریابی را در سنین پایین آموزش ببینند. در کودکان انگیزه لازم ایجاد شود تا پیام‌های بازاریابی تابلوها، بنرهای تبلیغاتی و تبلیغات چاپ‌شده در مجله‌ها و تلویزیون را تجزیه و تحلیل کنند. مثلاً مربی باید از آنها بپرسد چه پیامی توجه‌شان را جلب کرده است و اینکه آیا می‌تواند به معنا و مفهوم تبلیغات پی ببرند. آموزش مغالطات و گرفتار نشدن کودک در این قسمت حائز اهمیت است.
- معلمان بایستی به کودکان آموزش دهند که شکست خوردن اتفاق بسیار ناخوشایندی نیست اگر از آنها درس گرفته شود. به طوری که بسیاری از کارآفرینان موفق جهان بر این عقیده هستند که هر شکست، منفعت برابر یا بزرگ‌تری را با خود به همراه دارد. پس پیشنهاد می‌شود که معلمان به کودکان اجازه دهند که شکست بخورند؛ زیرا شکست آنها را مجبور می‌کند که راه‌های جدیدی برای رسیدن به اهداف‌شان خلق کنند.
- به مربیان و والدین پیشنهاد می‌شود به کودکان حق انتخاب دهند تا برای مستقل فکر کردن ترسی نداشته باشند. استقلال کودکان می‌تواند باعث گسترش تفکرات و دنیای ذهنی آنها شود. بازی‌های رایانه‌ای تا حدی به افزایش خلاقیت کودک کمک می‌کند. اما نباید از بازی‌های فیزیکی و حقیقی بیشتر و جذاب‌تر شود.

کتاب‌نامه

- آراستی، زهرا، قدوسی، سمیرا و باقری، افسانه. (۱۳۹۵). تأثیر آموزش کارآفرینی با روش داستان سرایی بر نگرش کارآفرینانه دانش‌آموزان مقطع ابتدایی، مجله توسعه کارآفرینی، ۹(۴)، ۵۹۳-۶۱۲.
- اثنی عشری، ندا، فولادچنگ، محبوبه و دریاپور، الهه. (۱۳۹۶). اثربخشی آموزش خلاقیت با استفاده از لگو بر اعتماد به نفس و توانایی حل مسئله کودکان، مجله پژوهش‌های علوم شناختی و رفتاری، ۷(۲)، ۲۳-۳۸.

احمدزاده راونگی، آسیه، محمودزاده، صغری و جعفری، افسانه. (۱۴۰۰)، بررسی تأثیر خلاقیت و هیجان خواهی بر کارآفرینی دانش آموزان دوره ابتدایی مدارس شهر تهران، پژوهشنامه اورمزد، شماره ۵۷.

اعظمی، محمود، جعفری، علیرضا و کریمی، ناهید. (۱۳۹۱)، بررسی تأثیر آموزش مهارتهای زندگی در افزایش، نشریه/بتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۲(۳)، ۲۷-۴۳.

پورامیرزادانی، فاطمه، بدری گرگری، رحیم و واحدی، شهرام. (۱۴۰۱)، اثربخشی قصه خوانی دیالکتیکی بر بهبود خلاقیت دانش آموزان ابتدایی، مجله تفکر و کودک، ۱۳ (۲)، ۳۳-۵۸.

پورمحسنی کلوری، فاطمه، صبوری، فاطمه و مولایی، مهدی. (۱۳۹۸)، اثربخشی آموزش مهارت خلاقیت بر تفکر انتقادی، مهارت اجتماعی و خلاقیت دانش آموزان پایه ششم ابتدایی، مجله تفکر و کودک، ۱۰ (۲)، ۲۳-۴۲.

سبزه، بتول. (۱۳۹۴)، طراحی الگوی برنامه درسی کارآفرینی برای کودکان پیش از دبستان و ارزشیابی آن از دیدگاه متخصصان برنامه درسی، کارآفرینی و مریان، فصلنامه مطالعات پیش دبستان و دبستان، ۱(۱)، ۱۴۰-۱۶۰.

شائمی برزکی، علی، تیموری، هادی و عبدی، مریم. (۱۳۹۶)، تحلیل تأثیر هوش اجتماعی بر کارآفرینی اجتماعی، مدیریت توسعه و تحول، ۲۰(۲): ۹-۱۸.

عزیزی، زهره، (۱۳۹۸)، تدوین بسته آموزش کارآفرینی و تأثیر آن بر خلاقیت، سازگاری اجتماعی و اعتماد به نفس کودکان پیش دبستانی، دانشگاه پیام نور، مرکز تحصیلات تکمیلی تهران.

گنجی، کامران، نبوشا، بهشته و هدایتی، فاطمه. (۱۳۹۱)، تأثیر آموزش خلاقیت به مادران بر افزایش خلاقیت کودکان پیش دبستانی، نشریه علمی/بتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۲(۲)، ۷۱-۹۳.

محمدی، نعیم و مستری، مهناز. (۱۳۹۵)، بررسی تأثیر رویکردهای آموزشی بر مهارتهای اجتماعی کودکان پیش دبستانی، فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۱۲۹، ۱۳۵-۱۵۳.

Atayi Zanjani Nejad, F. and R. Davoudi. (2016). The relationship between social skills and entrepreneurial skills among high school students in district, Zanjan, Iran. *International Journal of Scientific Management and Development*, 4(3): 76-79.

Camacho-Miñano, M., & Del Campo, C (2017). The role of creativity in entrepreneurship: An empirical study on business undergraduates. *Education & Training*, 59(7/ 8), 672-688. <https://doi.org/10.1108/et-08-2016-0132>.

Cheung P.P. , Andrew M.H. Siu, Ted Brown. (2017). Measuring social skills of children and adolescents in a Chinese population: Preliminary evidence on the reliability and validity of the translated Chinese version of the Social Skills Improvement System-Rating Scales (SSIS-RS-C). *Research in Developmental Disabilities* 60 (2017) 187-197

Del Prette, Z. A., & Prette, A. D. (2019). Studies on social skills and social competence in Brazil: A history in construction. In *Psychology in Brazil* (pp. 41-66). Springer, Cham.

تأثیر آموزش کارآفرینی بر مهارت اجتماعی و خلاقیت ... (مریم انصاری و دیگران) ۲۷

- Green, F. (2013). Youth entrepreneurship. Background paper for the OECD Centre for Entrepreneurship, SMEs and Local Development (p.1), Paris.
- Gresham, F. M., & Elliott, S. N. 2008. *Social Skills Rating System: Manual*. American Guidance Service.
- Edwards-Schachter, M., García-Granero, A., Sánchez-Barrioluengo, M., Quesada-Pineda, H., & Amara, N. (2015). Disentangling competences: Interrelationships on creativity, innovation and entrepreneurship. *Thinking Skills and Creativity*, 16, 27–39. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2014.11.006>
- Hagen, K. A., Ogden, T., & Biornbek, G. (2011). Treatment outcomes and mediators of parent management training: A one-year follow-up of children with conduct problems. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 40(2), 165–178.
- Haryanto, P. S., & Mulyoto, D. R. (2016). Effectiveness of Entrepreneurship-Project Based Learning Model to Improve Creativity Using Holistic Perspective (The Four P's). *Business & Entrepreneurship Journal*, 5(2), 1-14.
- Jufri, M., & Wirawan, H. 2018. Internalizing the spirit of entrepreneurship in early.
- Kaufman, J. C. (2016). *Creativity 101*. Springer publishing company.
- Lange, T. (2012). Job satisfaction and self-employment or personality? *Small Business Economics*, 38(2), 165–177.
- Li-Na Li, Jian-Hao Huang, Sun-Yu Gao.(2022). The Relationship Between Personality Traits and Entrepreneurial Intention Among College Students: The Mediating Role of Creativity, *Front. Psychol.*, 03 February 2022, Sec Educational Psychology <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.822206>.
- Michelacci, C., & Schivardi, F. (2017). Are They All Like Bill, Mark, and Steve? The Education Premium for Entrepreneurs Retrieved 1 October 2018, from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3042623
- Potters O T.A., Tessa J.P. van Schijndel, Suzanne Jak, Joke Voogt. (2023). Two decades of research on children's creativity development during primary education in relation to task characteristics. *Educational Research Review* 39 (2023) 100532.
- Ostmeyer, K., & Scarpa, A. (2012). Examining school-based social skills program needs and barriers for students with high-functioning autism spectrum disorders using participatory action research. *Psychology in the Schools*, 49, 932–941.
- Suacamram M. (2019). Developing Creativity and Entrepreneurship of Undergraduate Students through a Field Trip Overseas. *International Journal of Instruction* 12(1):591-606
- Tantawy, M., Herbert, K., McNally, J. J., Mengel, T., Piperopoulos, P., & Foord, D. (2021). Bringing creativity back to entrepreneurship education: Creative self-efficacy, creative process engagement, and entrepreneurial intentions. *Journal of Business Venturing Insights*, 15, e00239.
- Torrance, E. R. (1990). *The Torrance tests of creative thinking. Norms-technical manual*

Yetti, E., & Azizah, S. A. (2017). Improved Creativity in Early Childhood through Entrepreneurship Education. *Advances in Social Science, Education and Humanities*

Weng X, Thomas K.F. Chiu b, Cheung Chun Tsang.(2022). Promoting student creativity and entrepreneurship through real-world problem-based maker education. *Thinking Skills and Creativity* 45 (2022) 101046. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2022.101046>